

صلاحیت محاکم در رسیدگی به جرایم اطفال

نویسنده: یاسین حسینی معظم

کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

ناشر: پایگاه نشر مقالات حقوقی، حق گستر

مقدمه:

جرم شناسان در خصوص آثار سوء رسیدگی به جرایم اطفال به صورت غیرتخصصی و همراه با مجرمین بزرگسال و سابقه دار سخن بسیار گفته اند. نظرات و یافته های آنها در مورد شناخت علل بزهکاری و توجه به شخصیت اطفال بزهکار و لزوم اصلاح و پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم توسط آنها هم در اسناد بین المللی و هم در حقوق بسیاری از کشورها در قالب ایجاد محاکم اختصاصی برای اطفال بزهکار و استفاده از قضات مجرب و متخصص و مددکاران اجتماعی به منظور تعدیل روحیه ضد اجتماعی و بازگشت مجدد آنها به جامعه، ظهور و بروز نموده است. در حقوق کیفری ایران نیز اولین بار در سال ۱۳۳۸ قانون تشکیل دادگاه اطفال بزهکار که صلاحیت رسیدگی به جرایم اطفال بین ۶ تا ۱۸ سال را داشت تاسیس گردید. این قانون با توجه به این که ویژگی های خاصی را برای قاضی این دادگاه قائل شده بود و همچنین بر این دادگاه آیین دادرسی و مقررات خاصی حاکم بود نمونه مطلوبی از یک دادگاه اختصاصی اطفال به شمار می رفت. اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی قانونگذار رسیدگی به جرایم اطفال را تابع قواعد عمومی و به همراه مجرمین بزرگسال قرار داد و تمایلی به ایجاد محاکم اختصاصی از خود نشان نداد. اما ضرورت ها و پی بردن به آثار سوء رسیدگی توأم به جرایم اطفال و بزرگسالان بزهکار در یک دادگاه، مقنن را واداشت تا به موجب ماده ۲۱۹ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۷۸ شعب تخصصی از محاکم عمومی را برای رسیدگی به جرایم اطفال اختصاص نماید. هرچند که این اقدام پسندیده است اما هیچگاه مطلوب و متناسب با یافته های جرم شناسان نیست زیرا اولاً رسیدگی این دادگاه تخصصی اطفال به جرایم عمومی مجرمین بزرگسال با مانعی همراه نیست. ثانیاً قضات شاغل در این محاکم اغلب فاقد تخصص در زمینه بزهکاری اطفال بوده و از مددکاران اجتماعی در ضمن رسیدگی به جرایم آنها استفاده نمی شود. ثالثاً قانونگذار در زمینه صلاحیت دادگاه اطفال در رسیدگی به جرایم مختلف آنها موضع روشنی ندارد و عملاً دادگاه اطفال در زمینه صلاحیت با نظرات مشورتی و آرای وحدت رویه اداره می شود. در این مقاله درصدد

تعیین مرجع صالح در خصوص جرایم ارتكابی دو دسته از اطفال نابالغ و بالغ کمتر از ۱۸ سال از میان قوانین، نظرات مشورتی و آرای وحدت رویه هستیم.

۱- اطفال نابالغ

مطابق تبصره ۱ ماده ۴۹ قانون مجازات اسلامی اطفال نابالغ اطفالی هستند که به حد بلوغ شرعی نرسیده اند و مطابق تبصره ۱ ماده ۱۲۱۰ قانون مدنی سن بلوغ در پسر پانزده سال تمام قمری و در دختر نه سال تمام قمری است. البته سن بلوغ مذکور در این تبصره تنها اماره می باشد و ممکن است طفل حتی قبل از رسیدن به این سن بالغ محسوب شود چرا که تبصره ۱ ماده ۴۹ ق.م.ا « حد بلوغ شرعی » را ملاک قرار داده است نه « سن بلوغ ». حد بلوغ شرعی نیز دارای نمود و آثار خارجی و فیزیولوژی است که بسیاری از فقها در کتب خود از این آثار بدنی نام برده اند.^۱ در هر حال هرچند که مطابق ماده ۴۹ قانون مجازات اسلامی اطفال نابالغ در صورت ارتكاب جرم مبری از مسئولیت کیفری هستند اما چون دخالت دادگاه به منظور تربیت چنین اطفالی ضروری است باید دادگاه صالح بر حسب نوع جرایم ارتكابی، جهت سپردن چنین اطفالی به سرپرست آنان یا عندالاقضاء کانون اصلاح و تربیت اطفال مشخص گردد.

۱-۱- جرایم داخل در صلاحیت محاکم عمومی: تعیین مرجع قضایی صالح در رسیدگی به جرایم در صلاحیت دادگاه اطفال به عنوان شعبه ای از دادگاه عمومی با دشواری چندانی همراه نیست. مطابق ماده ۲۱۹ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۷۸ « در هر حوزه قضایی و در صورت نیاز یک یا چند شعبه از دادگاههای عمومی برای رسیدگی به کلیه جرایم اطفال اختصاص داده می شود ». اما با تشکیل دادگاههای اختصاصی در رسیدگی به برخی از جرایم، تشخیص مرجع صالح با ابهاماتی روبرو گردید که در خصوص دادگاه انقلاب رای وحدت رویه رفع ابهام نموده اما در مورد جرایم در صلاحیت دادگاه کیفری استان دو نظر مختلف ابراز گردیده است که در ذیل به آنها پرداخته می شود.

۱-۲- جرایم داخل در صلاحیت محاکم اختصاصی

۱-۲-۱- دادگاه انقلاب: در خصوص رسیدگی به جرایم در صلاحیت دادگاه انقلاب نسبت به اطفالی که به حد بلوغ شرعی نرسیده اند بین دو شعبه دادگاه تجدیدنظر استان گلستان که در مقام حل اختلاف بین دادگاه عمومی و انقلاب بودند منجر به صدور آرای متعارض گردید بدین ترتیب که در خصوص نوجوان کمتر از ۱۵ سال به اتهام در معرض فروش قرار دادن چهار کیلو تریاک، شعبه سوم دادگاه تجدیدنظر استان گلستان با اعلام صلاحیت دادگاه عمومی حل اختلاف نمود. اما در پرونده ای مشابه شعبه پنجم دادگاه تجدید نظر همان استان دادگاه انقلاب را صالح به رسیدگی اعلام نمود. همین امر منجر به صدور رای وحدت رویه شماره ۶۵۱ مورخ ۱۳۷۹/۸/۳ گردید. در این رای آمده است « تبصره ماده ۲۲۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸ مقرر داشته که به کلیه جرایم اشخاص کمتر از ۱۸ سال تمام بر طبق مقررات

۱- مثلاً امام خمینی (ره) در تحریر الوسیله و بسیاری از فقهای دیگر، رویدن موی زهار را از امارات بلوغ دانسته اند و کسی که این اماره در او دیده می شود بالغ است هرچند که به سن بلوغ نرسیده باشد.

عمومی در دادگاه اطفال رسیدگی می شود و نظر به اینکه فلسفه وضع قانون دادگاه اطفال مبتنی بر تربیت و تهذیب می باشد و نیز خصوصیات جسمی و روانی و اصل عدم مسئولیت اطفال بزهکار ایجاب کرده که قانونگذار با رعایت قاعده حمایت از مجرم دادگاه خاصی را در مورد رسیدگی به مطلق جرایم آنها تشکیل دهد و با توجه به این که به موجب ماده ۳۰۸ قانون مزبور، دادگاههای عمومی و انقلاب فقط بر اساس این قانون عمل می نمایند و کلیه قوانین و مقررات مغایر با این قانون نسبت به دادگاه عمومی و انقلاب الغا گردیده است لذا رای صادره از شعبه سوم دادگاه تجدید نظر استان گلستان که با این نظر انطباق دارد به اکثریت آرا اعضا هیئت عمومی دیوان عالی کشور قانونی و مطابق موازین شرعی تشخیص می شود».

بنابراین با توجه به این رای وحدت رویه، به جرایم اطفالی که به حد بلوغ شرعی نرسیده اند ولو این که جرم ارتكابی از جمله جرایم در صلاحیت دادگاه انقلاب باشد در دادگاه اطفال رسیدگی می شود. عبارت « اصل عدم مسئولیت اطفال بزهکار » مذکور در رای وحدت رویه فوق، به روشنی گویای این موضوع است که این رای فقط ناظر به اطفال غیر بالغ می باشد و شامل اطفال بالغ کمتر از ۱۸ سال نمی شود.

۱-۲-۲- دادگاه کیفری استان: در رابطه با مرجع صالح در رسیدگی به جرایم در صلاحیت دادگاه کیفری استان که توسط اطفال غیر بالغ ارتكاب می یابد اختلاف نظر شده است. برخی با توجه به رای مشورتی اداره حقوقی قوه قضائیه به شماره ۷/۳۶۵۹ مورخ ۱۳۸۲/۵/۱ که بین اطفال غیر بالغ و بالغ کمتر از ۱۸ سال قائل به تفکیک شده و مقرر داشته که در صورتی که مرتکب طفل باشد در هر صورت دادگاه اطفال صالح به رسیدگی می باشد اما رسیدگی به آن دسته از جرایم افراد بالغ کمتر از ۱۸ سال که در صلاحیت دادگاه کیفری استان است با دادگاه کیفری استان می باشد معتقدند که رسیدگی به جرایم داخل در صلاحیت دادگاه کیفری استان که توسط اطفال غیر بالغ ارتكاب می یابد با دادگاه اطفال می باشد. اما برخی دیگر با استناد به وحدت ملاک رای وحدت رویه شماره ۶ مورخ ۶۴/۲/۲۳ که در مقام تعیین دادگاه صالح از میان دادگاه کیفری ۱ و ۲ برای رسیدگی به اتهام فردی نابالغ صادر گردیده است معتقدند که دادگاه کیفری استان صالح به رسیدگی به جرایم اطفال نابالغ می باشد. مطابق قسمتی از این رای « ... ملاک صلاحیت هر یک از دادگاههای مرقوم، کیفر قانونی پیش بینی شده برای جرم ارتكابی، قطع نظر از خصوصیت و وضعیت متهمین می باشد... فلذا در موردی که جرایم ارتكابی اطفال (کسی که به حد بلوغ شرعی نرسیده) از جمله جرایم موضوع ماده ۱۹۸ قانون اصلاح موادی از قانون آیین دادرسی کیفری و تبصره ۱ آن باشد رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه کیفری ۱ است در غیر اینصورت دادگاه کیفری ۲ صالح به رسیدگی خواهد بود...»^۲.

۲- اطفال بالغ کمتر از ۱۸ سال

۱- دادگاه کیفری ۱ صلاحیت رسیدگی به جرایمی مشابه با جرایم در صلاحیت دادگاه کیفری استان را داشت. مطابق ماده ۱۹۸ قانون اصلاح موادی از قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۶۱ « دادگاههای کیفری ۱ به جرم های زیر رسیدگی می نماید: الف- جرمی که کیفر آن اعدام، رجم، صلب و نفی بلد به عنوان حد باشد. ب- جرمی که کیفر آن قطع یا نقص عضو باشد. ج- جرمی که کیفر آن به حسب قانون ۱۰ سال زندان و بالاتر باشد. د- جرمی که کیفر آن معادل ۲۰۰ هزار تومان و بالاتر و یا معادل دو پنجم اموال مجرم و بالاتر باشد.»

۲-۱- جرایم داخل در صلاحیت محاکم عمومی : همانند جرایم ارتكابی توسط اطفال غیربالغ ، جرایم ارتكابی اطفال بالغ کمتر از ۱۸ سال که داخل در صلاحیت محاکم عمومی می باشد نیز در دادگاه اطفال رسیدگی می شود. تبصره ماده ۲۲۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۷۸ در این زمینه مقرر می دارد : « به کلیه جرایم اشخاص بالغ کمتر از ۱۸ سال تمام نیز در دادگاه اطفال طبق مقررات عمومی رسیدگی می شود»

۲-۲- جرایم داخل در صلاحیت محاکم اختصاصی

۲-۲-۱- دادگاه انقلاب : در خصوص جرایمی ارتكابی در صلاحیت دادگاه انقلاب که دارای مجازات اعدام می باشد این بحث مطرح شد که آیا با تصویب قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب مصوب ۸۱ که رسیدگی به جرایمی که مجازات قانونی آنها قصاص نفس ، قصاص عضو یا رجم یا صلب یا اعدام یا حبس ابد است را در صلاحیت دادگاه کیفری استان قرار داده است باید قائل به تخصیص صلاحیت دادگاه کیفری استان نسبت به جرایم واقع در صلاحیت دادگاه انقلاب بود؟ به عبارت دیگر آیا ماده ۵ قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب در مورد جرایمی که مجازات قانونی آن اعدام می باشد تبصره ماده ۴ این قانون را که ناظر به رسیدگی دادگاه کیفری استان به جرایمی که مجازات قانونی آنها نیز اعدام می باشد را تخصیص زده است؟ در جهت پاسخگویی به این ابهام رای وحدت رویه شماره ۶۶۴ مورخ ۸۲/۱۰/۳۰ صادر گردید. در قسمتی از این رای آمده است : « ... علیرغم اصلاحات و الحاقات مورخ ۱۳۸۱/۷/۲۸ این ماده (ماده ۵ قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب) کماکان به قوت خود باقی بوده و تغییر حاصل ننموده است و تبصره ذیل ماده ۴ اصلاحی قانون مرقوم صرفاً در مقام ایضاح ماده مربوطه است و به ماده بعد از خود که به طور واضح صلاحیت دادگاههای انقلاب اسلامی را احصا نموده است ارتباط ندارد. لهذا مقررات تبصره یک الحاقی به ماده ۴ قانون یاد شده که به موجب آن رسیدگی به جرایمی که مجازات قانونی آنها اعدام می باشد را در صلاحیت دادگاه کیفری استان قرار داده است منصرف از موارد صلاحیت ذاتی دادگاههای انقلاب اسلامی می باشد...».

بنابراین با توجه به این رای باید صلاحیت رسیدگی به جرایم ارتكابی داخل در صلاحیت دادگاه انقلاب که توسط اطفال بالغ کمتر از ۱۸ سال ارتكاب می یابد را دادگاه انقلاب دانست. رای وحدت رویه شماره ۶۸۷ مورخ ۸۵/۳/۲ که صلاحیت رسیدگی به جرایم در صلاحیت دادگاه کیفری استان در مورد اطفال مذکور را دادگاه کیفری استان قرار داده است را باید موید همین دیدگاه دانست.

۲-۲-۲- دادگاه کیفری استان : در خصوص جرایم در صلاحیت دادگاه کیفری استان که توسط اطفال بالغ کمتر از ۱۸ سال ارتكاب می یابد به موجب رای وحدت رویه شماره ۶۸۷ مورخ ۸۵/۳/۲ دادگاه کیفری استان صالح به رسیدگی می باشد. در این رای آمده است: « برابر تبصره ماده ۲۲۰ قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۸۷ به کلیه جرایم اشخاص بالغ کمتر از ۱۸ سال تمام در دادگاه اطفال طبق مقررات عمومی رسیدگی می شود و مطابق تبصره یک ماده ۲۰ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب مصوب ۸۱ رسیدگی به جرایم مستوجب قصاص عضو یا قصاص نفس

یا اعدام یا رجم یا صلب و یا حبس ابد و نیز جرایم مطبوعاتی و سیاسی در دادگاه تجدیدنظر استان که در این مورد دادگاه کیفری استان نامیده می شود به عمل می آید و به موجب این تبصره رسیدگی بدوی به جرایم مذکور در این قانون ، با توجه به اهمیت آنها از نظر شدت مجازات و لزوم اعمال دقت بیشتر از حیث آثار اجتماعی ، از صلاحیت عام و کلی دادگاه اطفال که با یک نفر قاضی اداره می شود به طور ضمنی منتزع گردیده و در صلاحیت انحصاری دادگاه کیفری استان که غالباً از پنج قاضی تشکیل می یابد قرار داده شده است. بنا به مراتب فوق ، به نظر اکثریت اعضای هیات عمومی دیوان عالی کشور، صلاحیت کلی دادگاههای اطفال در رسیدگی به تمامی جرایم اشخاص بالغ کمتر از هیجده سال تمام با تصویب تبصره ماده ۲۰ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب مصوب ۸۱ ، منحصرأ در رسیدگی به جرایم مذکور در این تبصره ، مستثنی گردیده است...».

-WWW.HAGHGOSTAR.IR

-پایگاه تخصصی نشر مقالات حقوقی